

RECENZJA

Pracy doktorskiej mgr Natalii Matuszek noszącej tytuł Metoda aktorska Jana Machulskiego na podstawie roli Klary w spektaklu „Magnetyzm serca, czyli śluby panięskie” w reżyserii Stefana Szmidta.

Mgr Natalia Matuszek ukończyła studia na kierunku Aktorstwo w specjalności Aktorstwo dramatyczne w Wyższej Szkole Komunikowania i Mediów Społecznych im. Jerzego Giedroycia w Warszawie w 2015 roku. Role w spektaklach „Migotliwa przestrzeń” w reżyserii Joanny Grabowieckiej i „Szwaczki” w reżyserii Piotra Siekluckiego oraz praca magisterska pod tytułem „Rola służebna Fundacji Kresy 2000” były podstawą przyznania pani Matuszek tytułu magistra.

Warto zaznaczyć, że oba spektakle zostały bardzo dobrze przyjęte i wysoko ocenione zarówno przez krytyków jak i publiczność. Jedną z recenzentek uznała spektakl dyplomowy „Migotliwa przestrzeń” za „majsterszyk z całej siły chwyający za gardło i serce...”, a Fadel Narici pedagog, psycholog, reprezentujący Stowarzyszenie Association du Film Documentaire de Zagora, napisał jak bardzo poruszającym i prowokującym spektaklem jest „Migotliwa przestrzeń”, jak ważne pytania stawia, pytania których unikamy, bo odpowiedź na nie jest zbyt trudna.

Podobnie wysoko oceniane było przedstawienie dyplomowe „Szwaczki” w reżyserii Piotra Siekluckiego w którym grała p. Matuszek. Wiesław Kowalski w „Teatrze dla was” podkreślał dobrze skonstruowany scenariusz w którym reżyser umożliwił młodym aktorkom zaprezentowanie umiejętności w trudnych zadaniach jakie stawiała dramaturgia. Każda z nich stworzyła postać „z krwi i kości”, unikając łatwych stereotypów. Recenzent uznał, że w „zderzeniu z tak trudną dramaturgią udało się osiągnąć odpowiednią ekspresję, wyrazistość i wiarygodność emocji”.

W trakcie studiów artystka rozpoczęła współpracę z Teatrem Enigmatic Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, w którym zagrała między innymi w spektaklach „Świczka zgasła” Aleksandra Fredry (2014r.) i w tym samym roku „Boeing boeing czyli latające narzeczone” Marca Camoletiego. Kolejny etap pracy artystycznej p. Matuszek to współpraca z Teatrem Fundacja Kresy 2000, w którym zagrała w „Lekcji polskiego” Anny Bojarskiej w reżyserii Zdzisława Wardejna i „Śluby panięskie” Aleksandra Fredry w reżyserii Stefana Schmidta. Oba spektakle były zrealizowane w 2016r. Rola Klary ze „Ślubów panięskich”, przygotowana przez p. magister według metody aktorskiej Jana Machulskiego, stanowi podstawę ubiegania się o stopień doktora w dziedzinie Sztuki teatralne.

W 2016r. p. Matuszek ukończyła kurs scenopisarstwa dla zaawansowanych w warszawskiej szkole Bahama Films i jako współautorka rozpoczęła realizację scenariusza do filmu krótkometrażowego „Niedowidzenia” w reżyserii Jakuba Zinserlinga. Artystka zagrała w nim jedną z drugoplanowych ról. Kolejne doświadczenia w pracy aktorskiej zdobywała biorąc udział w dwóch projektach anglojęzycznych „Couchsurfing” i „Ring” jakie zrealizował Bartosz Jasiński, reżyser Warszawskiej Szkoły Filmowej. Natomiast w 2017 roku, w międzynarodowym zespole realizującym projekt „Rosnące skrzydła”/ Es wachsen flugel/ podczas Festiwalu Heinricha von Kleista odbywającym się we Frankfurcie nad Odrą, p. Matuszek zagrała w dwóch jego dramatach: Pentesilea oraz Księżę Homburg. Performance reżyserowali: Joanna Lewicka, Wolfgang Nagele i Sergey Taraskin.

Współpraca z Teatrem Enigmatic, który działał przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a także

z Teatrem Fundacji Kresy 2000 nie do końca satysfakcjonowała p. Matuszek. Ukończony kurs scenopisarstwa, poszukiwanie artystycznych autorytetów, które mogłyby być drogowskazem w dalszej pracy i przypadkowe „odkrycie” pamiętników Jana Machulskiego były inspiracją kontynuowania drogi akademickiej. Jan Machulski w swoich pamiętnikach i książce „Zawód Aktor – rozmyślenia i projekty” zawarł ćwiczenia /z wykorzystaniem metody Stanisławskiego/ pomocne w procesie budowania roli i szukania środków wyrazu.

Natalia Matuszek w pracy teoretycznej noszącej tytuł „Metoda aktorska Jana Machulskiego na podstawie roli Klary w spektaklu „Magnetyzm serca, czyli Śluby panieńskie” w reżyserii Stefana Szmidta”, analizuje metody pracy nad rolą jakie stosował Machulski. Jego autorska koncepcja nauczania bardzo różni się od metod Lee Strasberga czy Grotowskiego natomiast metoda Stanisławskiego, którą zaczął stosować w pracy ze studentami była początkiem wypracowania własnej metody. W pamiętniku z 1953 roku można znaleźć ważne wskazówki dotyczące budowania postaci scenicznej. „W zawodzie aktora nie ma podziału na twórcę i samo dzieło artystyczne. Aktor jest materiałem i kreatorem”, do niego należy wybór środków wyrazu, to jedna z zasad, na które zwracał uwagę przyszłym aktorom. Nadmierne skupianie się na sobie, to błąd który w efekcie końcowym może okazać się zgubny dla kreowanej postaci. Praca nad sobą, nad swoim charakterem i umiejętnością wypracowania w sobie emocjonalnego zbioru doświadczeń, pomoże aktorowi uniknąć banału i sztampy.

Jan Machulski w pracy nad rolą proponował aktorom na chłodno kierować emocjami. Kontrolowanie swoich uczuć przy równoczesnym obserwowaniu swojej gry i tego co się dzieje na scenie jest zadaniem bardzo trudnym. Opanowanie tego co można nazwać „wewnętrznym rozdwojeniem” jest cechą sztuki teatru. Machulski w swojej metodzie uważał, że przeżywanie powinno się odnosić tylko do fazy prób. Artysta grający spektakl już nie przeżywa jedynie logicznie, głęboko i mądrze opowiada widzom to co przeżył podczas prób.

W ostatniej części swojej dysertacji p. Magister opisuje proces budowania postaci Klary w „Ślubach panieńskich”, wykorzystując w dużym stopniu metodę Jana Machulskiego. Już pierwsza próba czytana była ważnym tropem jaką postacią mogła być Klara, jakie cechy charakteru (idąc za tekstem), dominowały, które aktorka mogłaby wykorzystać do budowania postaci. Zdecydował fragment tekstu który wypowiada Radost opisując Klarę „...A zwłaszcza Klarę, co jak iskra żywa...”, taką właśnie postać aktorka zdecydowała się zagrać. Uśmiechniętą, energetyczną, migotliwą, postać wymagającą dużej ilości energii aktorskiej. Już w pierwszej scenie śmiało wypowiada swoje zdanie na temat uczuć do mężczyzn do których deklaruje zdecydowanie negatywny stosunek. W rozmowie z Anielą, Klara określa mężczyzn jako niewrażliwych, próżnych, bezrefleksyjnych a śluby które obmyśla aby nigdy nie wychodzić za mąż, mówione mniej lub bardziej serio, są wynikiem braku zgody na postrzeganie kobiet niemal wyłącznie tak jak głosi cytat poprzedzający tekst dramatu:

„Rozum mężczyzną, białogłową
afekt tylko rządzi; oraz kocha,
oraz nienawidzi; nie gdzie rozum,
nie gdzie afekt, tam wszystko”.

W interpretacji p. Matuszek Klara ma szansę być bardziej kolorowa, jej stosunek do Albina, nie ma jednoznacznie negatywnych cech. Chęć droczenia się, nie do końca uświadomiona zabawa, wynikająca z cech charakterologicznych Klary, próba sprawdzania czy uda jej się podporządkować sobie mężczyznę w każdej, najdrobniejszej nawet sprawie:

„Gadaj – gada, milcz – milczy,
Idź – idzie, stój – stoi;
A niechże się sprzeciwi, niech się Boga boi!
Bo ta uległość mimo woli, zdania,
I nienawidzić, i kochać go wzbrania.”

Irytująca uległość Albina, który nie chce być przeciwnikiem Klary, szczerze przerażona perspektywą poślubienia dwa razy starszego od niej Radosta (pomysł pułapki zastawionej na Klarę przez Radosta), sprawia, że panna przerażona myślą takiej perspektywy zwierza się Albinowi, a ten do tej pory spokojny kawaler gotów bić się z Radostem i nie dopuścić do unieszczęśliwienia Klary. Panna odkrywa że spokojny dotąd Albin jest gotów o nią walczyć, co sprawia, „że jego zachowanie wzbudza w Klarze uczucia łaskawsze”, przekonuje się, że Albin jest dobrym człowiekiem, który byłby gotów poświęcić dla niej wszystko. Biorąc pod uwagę zagrożenie ślubem z dużo od niej starszym mężczyzną Klara godzi się wyjść za mąż za kochającego ją Albina.

Metoda Jana Machulskiego, właściwie należałoby powiedzieć indywidualny system pracy nad rolą jaką artysta – pedagog preferował właściwie nigdy nie przyjęła formy jednoznacznie sprecyzowanej Opracowane przez niego „Zawód Aktor – rozmyślanie i projekty”, aktorka wielokrotnie cytując przygotowując rolę Klary. Początki pracy nad rolą wydawały się łatwe, ale kiedy już na pierwszych próbach zderzyła się z problemami i mimo przemyśleń, rozmów dotyczących teorii teatru i starań aby zadania stawiane przez reżysera wypełniać szybko i sprawnie, za każdym razem efekt końcowy sceny był niesatysfakcjonujący. Z pomocą przyszły ćwiczenia Machulskiego, jedno z nich to doprowadzenie studenta do „kresu wytrzymałości”, co sprawia, że delikwent wybucha, nie wie co się z nim dzieje i wtedy przerażony szuka wyjścia z sytuacji, nie „gra”, nie udaje, on „jest”. Uświadomienie aktorce, że podczas próby nie grała, a jedynie udawała pozwoliło skorygować pracę nad rolą, zacząć analizę procesu twórczego i ćwiczeń pogłębiających wyobraźnię.

Ważne wskazówki jakie Artysta zapisał w formie dramatycznej w dialogach między Majstrem, Studentem a Dramaturgiem, w większości oparte są na działaniach wywodzących się z metody Konstantego Stanisławskiego. Jedną z najważniejszych jest znalezienie odpowiedzi na pytania: co mówię, po co mówię, czego chcę, w założonych okolicznościach? Kolejne to „jak” mam to zrobić?. Odpowiedzi należy szukać w „działaniach na scenie, aby przez świadomość dotrzeć do podświadomości”. Dopiero po tych wprowadzających ćwiczeniach powinna nastąpić praca nad tekstem.

Przytaczane przez aktorkę przykłady czynności pozwalają wykorzystać metody stosowane przez Machulskiego. Praca nad sobą, świadome działania aby pozbyć się teatralności, a nauczyć wzbudzania prawdziwych uczuć, wszystko to ma na celu rozwój wewnętrznych możliwości aktora, a wybrane środki wyrazu ukształtują pełen obraz prezentowanej postaci.

Pani Matuszek opisując komponenty składające się na budowanie postaci scenicznej zwraca uwagę na ważną rolę intuicji, na świadome pogłębianie jej do tego stopnia, że można ją stosować podświadomie jako narzędzie które rozwija możliwości aktora.

Przykłady ćwiczeń, które pomagały budować postać w pierwszym etapie, to wariacje na temat możliwych spotkań Klary i Albina. Początkowo zabawne i niegroźne przekomarzenia z Albinem, krok po kroku prowadziły do coraz większego emocjonalnego zaangażowania Klary w walkę o najważniejsze dla niej sprawy, niemal życia i śmierci. Małżeństwo dla niej było perspektywą utraty osobowości i godności. Jej Klara miała być uosobieniem osoby niezwykle wymagającej od siebie ale też od innych, rozedrgana, w ciągłym ruchu, przebywająca w gotowości do zmierzania się z potencjalnymi przeciwnikami. Inspiracji aktorka szukała w książkach zarówno tych z okresu romantyzmu jak i pośród bohaterów powieści, postaciach inteligentnych, których duma i niezależność były ważną cechą charakteru.

Aktorka w jednym z rozdziałów stawia ważne pytanie: czy Klara boi się dorosnąć? W metodzie odnoszącym się do konfliktu serce – rozum, w rozmowie z Radostem dotyczącej ewentualnego wyjścia za mąż Klara mówi:

Nie chcę, nie chcę. Cóż będę robiła?

Radost:

Nie bądź, że dzieckiem.

Klara:

Obym jeszcze była!

W podsumowaniu pracy doktorskiej p. Magister odnosi się do pozytywów jakie dała jej praca nad rolą Klary stosując metodę Jana Machulskiego. Wykorzystywanie zasad, którymi aktor kierował się w swoim życiu zawodowym pomogło w procesie wewnętrznej budowie roli. Począwszy od pierwszych ćwiczeń, których tematem było „ja w założonych okolicznościach”, a następnie umiejętność zastosowania ćwiczeń nazwanych „publiczna samotność”, wymagających wyciszenia, skupienia się na sobie, zapomnienia o chęci bycia najlepszą. Następne, wymagające zaangażowania emocjonalnego, w których aktor jest zaskakiwany i nakłaniany do intuicyjnej reakcji, ćwiczenia zmuszające do „bycia”, a nie „grania”, do kształtowania wyobraźni i gromadzenia inspiracji potrzebnych do budowania postaci scenicznej.

Klara w realizacji p. Matuszek żyła dzięki nieustannej potrzebie działania, w każdej chwili gotowa do walki, do mierzenia się z przeciwnikami. Metoda aktorska Jana Machulskiego, dzięki której wiele problemów udało się p. Magister pokonać, nie jest innowacyjna ani szczególnie trudna, ale jak artystka twierdzi jest oryginalna i to co najistotniejsze, wymaga szukania najlepszych rozwiązań.

Dotychczasowa aktywność artystyczna p. Magister nie ogranicza się do gry aktorskiej w teatrach. Role jakie zagrała w Teatrze Enigmatic, współpraca z Teatrem Fundacji Kresy 2000, realizacja ról w projektach międzynarodowych jest tylko częścią prac aktorskich. W 2016r. artystka ukończyła trzyczęściowy kurs scenopisarstwa dla zaawansowanych w warszawskiej szkole Bahama Films i pół roku później została współautorką scenariusza do filmu krótkometrażowego „Niedowidzenia”, w reżyserii Jakuba Zinserlinga. Pisanie scenariuszy i ich realizacja jest kolejną dziedziną sztuki, która leży w kręgu zainteresowań p. Matuszak.

W 2019 roku Artystka pracowała na stanowisku nauczyciela teatru w Międzynarodowej Szkole Podstawowej i Międzynarodowym Liceum Ogólnokształcącym Paderewski w Lublinie. Przedmiot w którym uczniowie rozwijają się poprzez tworzenie i prezentowanie sztuki nosi nazwę ARTS. Od 2021r. p. Matuszek współpracuje z Fundacją Zamek Bełżyce a program „Lato w teatrze” przeznaczony na warsztaty teatralne dla dzieci i młodzieży kończą spektakle przygotowane przez instruktorów i uczestników.

Z młodzieżą licealną Artystka zrealizowała „Królową Śniegu”, przedstawienie według własnego scenariusza. Kolejny efekt pracy z licealistami to „Pozwól mi” na podstawie „Sztukmistrza z Lublina” spektakl nagrodzony na XV Spotkaniach Teatralnych „Zwierciadła” I miejsce, nagroda Grand Prix na 40 Wojewódzkich Spotkaniach Teatralnych „Scena Młodych”, oraz nagroda za reżyserię, a także Grand Prix na 41 Wojewódzkich Prezentacjach Teatrów Młodzieżowych w Lublinie.

W ostatnim okresie p. Matuszek została współautorką trzech pełnometrażowych filmów: „Parada serc”, „Miłość do kwadratu jeszcze raz” i „Miłość do kwadratu 3”. Pierwszy z nich miał premierę w czerwcu 2022, kolejne premiery planowane są na lata 2023 i 2024.

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską pani magister Natalii Matuszek pod tytułem „Metoda aktorska Jana Machulskiego na podstawie roli Klary w spektaklu „Magnetyzm serca, czyli Śluby Panieńskie” w reżyserii Stefana Schmidta”, z dorobkiem artystycznym, doskonaleniem własnej wiedzy i umiejętności w zakresie sztuki oraz pracy pedagogicznej na stanowisku nauczyciela teatru stwierdzam, że osiągnięcia twórcze i przedstawiona praca doktorska spełniają warunki art. 186 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce /Dz.U.Poz.1668 z dnia 30 sierpnia 2018r./ uważam za zasadne nadanie Pani mgr Natalii Matuszek stopnia doktora w dziedzinie sztuki filmowe i teatralne.

Wrocław, 12.03.2023r.

Prof.dr hab. Anna Twardowska

